

# LEIBNIZ ȘI STRAWSON DESPRE PERSPECTIVISM

Alexandru Ștefănescu\*

alex\_stefanescu@yahoo.com

**Abstract:** *The present article fathoms the difficulties as well as the beauty behind Leibnizian perspectivism, depicting the somewhat odd, yet highly elegant and influential relation between particular substances and the universal picture in which they are bound to fit. Moreover, it discusses several fundamental objections relayed via Strawson's interpretational perspective, as well as their suspected flaws.*

**Keywords:** *Reflection, Universe, Substance, Compossibility, Uniqueness.*

Din perspectiva leibniziană, starea universală de *bine*, corespunzătoare unei superiorități ontologice corelabile completitudinii noționale și armoniei prestabilite, este o consecință logică a propriului raționament. Atâta timp cât interconexiunea armonică ca urmare a oglinirii întregului în oricare dintre părțile sale funcționează ca motor al celei mai bune relaționări, ea garantează, totodată, rațiunea înfăptuirii unui contingent aflat într-o permanentă relație de coordonare cu o indestructibilă necesitate. De aceea, printr-o asemenea filtrare, devine justificabilă desfășurarea a ceva anume, mai degrabă decât a altceva, așadar, înfăptuirea a ceea ce e mai bun dintre toate câte sunt posibile.

La limită, s-ar putea, însă, argumenta anume că structura universală a celei mai bune lumi posibile, deductibilă din întrețesătura armonică, la rându-i rezultat al proprietății monadelor de a oglindi imaginea universală, nu reprezintă ca și conglomerat decât produsul lucrurilor particulare. Aceasta – firește în măsura în care o atare interpretare s-ar susține – n-ar fi câtuși de puțin o concluzie revoluționară, de vreme ce proprietatea monadelor de a oglindi lumea ar echivala, de fapt, cu proprietatea particularului de a oglindi și, deci, de a (re)cunoaște universalul. Cât privește implicațiile teoriei unui spirit universal (asemănător, ca produs, substanțialismului spinozist), putem presupune că ar fi venit în contradicție și totodată în acord cu ideile lui Leibniz legate de existența unui suflet particular. Punerea în context a dezideratului particularizării existenței ar fi explicitat, așa cum am văzut, intenționalitatea proiectului leibnizian. Faptul că secolul XVII ar fi deținut, prin acumulări succesive, prerogativele saltului dinspre colectivul unitar înspre pluralitatea individualistă, se va fi justificat și revalorizat printr-o răsturnare de perspectivă în ceea ce privește renunțarea la elementul depreciativ corelat diversității, întrunind totodată criteriile diseminării unei atari răsturnări de paradigmă în aproape toate straturile diferențiate ale existenței și cunoașterii. Ar fi, așadar, oarecum lesne să presupunem că trecerea, pentru atâta vreme, a diversității sub o formă mai mult

---

\* Asist. univ. dr., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

sau mai puțin represivă de „cenzură” și repudiere, a născut un efect advers întetît, în bună măsură, susceptibil de a personaliza dezideratul cvasi-obsesiv al decelării semnificațiilor ontologice corespunzătoare diversității individualilor. Altfel spus, intensitatea dorinței de a „reconstrui” metafizica sub un alt „program metodologic” ar fi rezidat poate și într-o acumulare de frustrări, născută din îndelungata desfășurare a istoriei filosofiei într-un singur și liniar sens.

Prin postularea existenței monadologice ca *pattern* structural individualist, Leibniz însuși urmărește un deziderat similar. Formulând o ipoteză interpretativă adversă, a cărei invalidare ulterioară va constitui unul dintre obiectivele proiectului nostru, am putea vedea, de pildă, în oglindirea structurală a compositumului în părțile sale componente artificialitatea unei manevre ontologice prin care Leibniz reușește să (re)concilieze *post-factum* universalul și particularul. În acest sens, ea nu ar reprezenta numai premisa din care filosoful deduce structura armonică universală, ci și, invers, reprezentarea habitatului dintre general și particular, univers și monade, ca imagine a acestei armonii. Expresia unei atari coabitări ontologice ar face, prin extensie, obiectul unui proces de dilatare interpretativă și de revalorificare a mecanismului ontic în sferele extra-ontologice. O astfel de problematizare a echivalențelor dintre metafizică și paradigma social-politică ar trebui dezbătută atât cu referire la contextualitățile secolului XVII în chip de receptacol al unui modernism formal (nu însă și propriu-zis) inaugurat de filosofia lui Descartes, cât și în ceea ce privește analogia cu științele sociale. În metafizică însă, consecunța particular-universal lucrează sub însemnul unei dinamici distincte. Prin urmare, atragem atenția asupra unei consecințe generate tocmai de statutul de lucru compus al structurii universale, problematizând raportul dintre aceasta și instanțierile particulare. Și anume: dacă fiecare substanță simplă oglindește într-însa universul, n-ar trebui să admitem că ea reflectă în același timp și oricare altă substanță simplă ce intră în compunerea universului? Și – mai departe – inclusiv pe sine, ca parte a universului reflectat? Și sinele să reflecte iarăși un univers descompus în părțile sale inițiale, dintre care, din nou, sinele să fie proiectat în sine, și tot așa, la infinit?<sup>1</sup> Așadar, întregul reflectat în parte printr-o capacitate internă a sa (a monadei, deci a părții) nu face ca oricare altă parte a lui să fie și ea, la rându-i, reflectată în cea dintâi? Aceasta ține, probabil, inclusiv de faptul că atâta vreme cât întregul poate fi desfăcut în părți, direcția interpretativă anti-universalistă ar reclama argumentul lipsirii de existență unitar-reală a întregului prin aceea că, în lipsa părților, el încetează a mai exista ca atare. Problema oglindirii oricăreia dintre monadele care compun universul într-o altă monadă aflată în raport cu acesta, exprimă, printre altele, dificultatea ontologică a relației dintre universal și instanțele sale particulare. Ne putem imagina un sistem **T**

---

<sup>1</sup> Ceea ce reprezintă întrucâtva o extrapolare a obiecției lui Windelband (vezi Wilhelm Windelband, *A History of Philosophy*, New York: The MacMillan Company, 1954, p. 423) la perspectivismul leibnizian, argumentând lipsa conținutului real în reprezentarea reciprocă și implicit caracterul ei pur fenomenalist (vezi și Lawrence H. Starkey, *The Inherence of Particles in Universe, of Force in Plenum: Leibniz vis-à-vis Relativistic Cosmology and Black-Hole Gravitation*, în *Leibniz-Kongress*, V, 1988, p. 945).

redat sub forma unei mulțimi care cuprinde elementele  $t_1, t_2$  până la  $t_n$ , unde  $x$  reprezintă substanța simplă raportată la sistem.

$$\mathbf{T} = \{t_1, t_2 \dots t_n\}$$
$$\mathbf{T}(x)$$

Raportul dintre substanță și sistem poate fi desfăcut în piese, în părți componente, astfel încât putem presupune că generează relații subordonate primului raport (sau subrelații), după cum urmează:

$$t_1(x) \ \& \ t_2(x) \ \& \ t_n(x)$$

Relația celor trei raporturi subordonate cu substanța simplă  $x$  conferă sens raportului lui  $x$  cu  $\mathbf{T}$  (ca însumare a tuturor instanțelor posibile ale sistemului  $\mathbf{T}$ ). La limită, această tipologie de relaționări supraetajate reprezintă o consecință a sistemului leibnizian, dar și efectul explicării universului printr-o rețea de elemente interconectate. Consecințele enunțurilor exprimate mai sus ar putea fi depășite în condițiile în care întregul ar mai fi și altceva în afară de compoziție. În consecință, se cuvine să ne întrebăm în ce măsură Leibniz pare sau nu a ne sugera faptul că este posibil să avem de a face cu un întreg a cărui existență se reduce la desfacerea în piese de compoziție, anume în substanțe, un întreg care, odată dezasamblat, încetează să mai existe altfel decât reflectat. Pe de altă parte, s-ar părea că universul oglindit în monadă e un soi de reprezentare particulară a respectivei substanțe și că, văzut astfel, el transgresează alcătuirea sa dintr-un număr infinit de substanțe, devenind un întreg indivizibil (din punct de vedere formal). Dincolo de însumarea substanțelor, nu putem nici măcar vorbi de o realitate a lumii, cel puțin nu atâta vreme cât fiecare monadă oglindește în sine propria imagine universală – deci și propriile raporturi cu alte monade asemenea ei, văzute ca părți ale întregului reflectat, precum și cu sine – și, odată cu ea, reflecțiile universale ale tuturor părților inițial reflectate în monadă. La limită, există tot atâtea posibile universuri câte monade sunt, fie și numai prin infinitatea de perspective exprimate. Desigur, aceasta nu pune neapărat în discuție veridicitatea existenței lumii (poate cel mult pretenția obiectivității sale) ci, mai degrabă, problematizează noile tipologii de raporturi din perspectivă individuală. S-ar părea, deci, că specificitatea tipologică proprie universului construit de către Leibniz e de așa natură încât colectivitatea poate fi înțeleasă ca mijlocire a comunicării între părțile întregului, dar judecată și valorizată separat, fiecare componentă particulară a sistemului – oricât de minoră și de neînsemnată, atât cantitativ, cât și valoric – subzistă pe cont propriu. Iar, în măsura în care întregul face posibilă comunicarea între parte (anume substanță) și univers, el pare a exista doar pentru a fi reflectat în monadă, lipsit fiind totodată de autonomia unei existențe unitar-sistematice. De altfel, singurul moment în care întregul pare să întruchipeze ceva mai mult decât o simplă înșiruire de monade și o existență simbolică, este momentul reflexiei, când acesta primește, tocmai prin capacitatea sa de a înlesni comunicarea, un soi de proprietate, dar mai ales un sens care îi transformă natura abstractă în ceva

recognoscibil. Dar nici dinamica reflexivă a monadei și a lumii nu este lipsită de dificultățile ei. Existența individualilor presupune o explicație a consemnării tipologiei individualității, de pildă prin ceea ce Leibniz va numi identitatea indiscernabililor<sup>2</sup>. Iar perspectivismul leibnizian corelat acesteia va extinde linia de argumentație în punctul în care individualii se vor deosebi între ei prin perspectiva reflexiei universului în structura lor fundamentală. Comparativ, însă, tipurile de proiecție universalistă a monadelor, ce pot fi confruntate ca „poziție” în lume și ca proiecție relativă la „poziție”, nu asigură garanția invalidării deosebirii *solo numero* dintre individuali. E adevărat, atât noțiunea conceptului complet substanțial, cât și interpretarea leibniziană a principiului identității dau măsura necesității individualului de a reflecta universul într-însul. Dar invers, o atare reflexie nu pare a salvagarda unicitatea individualilor: atât argumentul limitării câmpului perceptual și, implicit, operarea unei serioase limitări la adresa dimensiunii perspectiviste, cât și ideea universului simetric ori repetitiv reprezintă obiecții fundamentale ale corelației dintre multiplicitate reflexivă și unicitate metafizică.<sup>3</sup> O atare problemă va putea fi îndreptată prin asumarea lipsei unui spațiu comun al lumii, cu valoare proiectivă în monade; și corespunzător, transgresarea către un spațiu intern, cvasi-mental, ireductibil la confuzii de conținut, repune unicitatea în drepturile ei ontologice.<sup>4</sup>

Cu toate acestea, considerăm că, deși reprezentative fiind din perspectiva dificultăților relației monade–univers, obiecțiile aduse se bazează pe două presupuneri eronate și anume: 1. că perspectiva monadică poate fi considerată ca analogă spațialității, și deci că unicitatea leibniziană prin puncte de vedere ar reprezenta vederi actuale, însumabile cantitativ<sup>5</sup>; și 2. că inconsistența relației dintre spațiu și ceva *ne*-spațial, oricare ar fi aceasta, poate fi rezolvată prin chiar amendarea noțiunii de spațiu ori tipului de spațiu<sup>6</sup>, ajungând deci ca unicitatea monadologică să depindă de ceva nespecific ei. Într-un fel chiar această ultimă obiecție la obiecția lui Strawson va fi corelabilă unei obiecții conexe pe care Strawson o fundamentează pe analogia dintre monadă și conștiință: anume suprapunerea de monade ori conștiințe<sup>7</sup> având, implicit, acces la aceeași perspectivă, ceea ce reprezintă, de fapt, o propunere care joacă pe ideea imaterialității fundamentelor unei lumi materiale.

Adaptarea unei atari obiecțiuni la sistem presupune disoluția identității indiscernabilelor, așadar dispariția unui fundament logic și înlocuirea sa, în virtutea necesității de a găsi un alt motor al unicității, cu o nouă întemeiere de sistem. Dar care anume? Și cum apasă acest nou temei asupra posibilității de a

---

<sup>2</sup> Gerhardt, IV, 433; și cf. *Monad.*, sec. 9.

<sup>3</sup> Vezi obiecțiile lui P. F. Strawson („tabla de șah” etc.) în *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, New York: Routledge, 1993, pp. 122-123.

<sup>4</sup> Vezi soluția ca interpretare a conceptului de „spațiu” în *ibid.* pp. 123-124.

<sup>5</sup> Anume propunerea lui Strawson de a interpreta conceptul de perspectivă în mod literal, prin examinarea ideii punctului de vedere ca imagine fizică, cu întindere spațială („spatially extended scene”) – *ibid.* p. 121.

<sup>6</sup> *Ibid.* p. 124.

<sup>7</sup> “Why should there not be an indefinitely number of consciousnesses ori quasi-consciousnesses ‘at’, or rather with, the *same* point of view?” – *ibid.* p. 125.

atenua atenarea la unicitatea individualilor prin postularea lumii simetrice, repetitive și/sau duplicabile?

Prin intervenție și ordonare *teo*-logică – ceea ce oricum se suprapune coerent necesității sistemice a leibnizianismului istoric<sup>8</sup> de a activa inteligibilitatea lumii în baza fundamentului divin<sup>9</sup>. Așadar, îndreptarea dificultății discutate de Strawson cu privire la anularea unicității perspectiviste monadice prin simetria, repetiția și duplicabilitatea universului, se va putea opera exclusiv prin postularea întemeierii specificității punctelor de vedere exprimate, prin aceea că Dumnezeu nu dorește un univers simetric, repetitiv, și duplicabil. Însă, în ciuda valabilității acestei corecții, ea va distruge caracterul logic al principiului identității indiscernabilelor, mutând accentul pe un fundament teologic al relației monade-univers. Pe de altă parte, depășind logica identității substanțiale, vedem că transformarea acesteia într-o formă de guvernare teologică e ea însăși cumva corelabilă statutului anti-fizicalist al substanței monadice. Căci sensul fundamentului teologic e, în fapt, o altă formă de a compensa lipsa de întemeiere spațio-temporală a entităților lumii. Suprapunerea corelativă a straturilor teologic și fizicalist reprezintă, astfel, cheia demonstrativă a refuzului<sup>10</sup> lui Strawson de a accepta leibnizianismul ca o ontologie a particularilor. Soluția întrevăzută la rezolvarea problemei falsității particularilor e asumarea statutului universalist-conceptualist<sup>11</sup> al substanțelor monadice, care devin din purtătoare de concepte înseși conceptele<sup>12</sup>, ceea ce reasertează valabilitatea logică a identității indiscernabilelor și oferă posibilitatea diferențierii între noțiuni complete în pofida suprapunerii parțiale ale acestora; de asemenea, soluția universalistă face inteligibilă cerința ca monadele să fie entități non-spațiale și non-temporale, și asigură veridicitatea incluziunii pe axa predicat-subiect;<sup>13</sup> dar totodată se îndepărtează cumva de tipologia universalistă a unui leibnizianism istoric<sup>14</sup>.

Atari beneficii ale coerenței de sistem sunt indiscutabile și ele reprezintă într-adevăr expresia transgresării între tipuri de apartenență categorială. În timp ce înțelegerea particulară generează contradicții interne, în interpretarea universalistă acestea devin caduce, contribuind prin aceasta la revalidarea unei coerențe pierdute odată cu propunerea de a privi lumea fragmentar. Pe de altă parte, însă, propunerea lui Strawson de a accesa beneficiile reordonării categoriale pare a se baza pe o idee greșită: și anume pe presupunerea că

---

<sup>8</sup> Vezi distincția lui Strawson dintre un leibnizianism istoric-actual și unul posibil, precum și opțiunea sa pentru cel din urmă, complementar cu primul, dar asumat distinct de realitatea istorică propriu-zisă – *ibid.* p. 117.

<sup>9</sup> Vezi Jean-Gerard Rossi, *La théorie monadique de Leibniz: ontologie de particuliers ou ontologie d'universels? – sur le Leibniz de Strawson*, în Leibniz-Kongress, IV, p. 925.

<sup>10</sup> "I shall not allow this alternative to count as an exception to my principle that an ontology which does not allow for either spatial or temporal entities cannot allow for particulars at all. An ontology which could be taken seriously only by God is not to count as a possible ontology" – Strawson, p. 126.

<sup>11</sup> Vezi demonstrația extinsă, în *ibid.* pp. 126-131.

<sup>12</sup> „We shall instead think of the basic individuals of the system as these complete notions, these concepts, themselves” – *ibid.* pp. 126-127. Vezi totodată și explicațiile lui Rossi, pp. 925-926.

<sup>13</sup> Vezi Strawson, p. 127.

<sup>14</sup> Vezi Rossi, p. 926.

tipologiile ontologice ale particularilor și universaliiilor s-ar afla într-o neechivocă adversitate ori competiție una față de cealaltă. Că o atare presupunere ar fi cumva contra-productivă pentru Leibniz însuși o arată, la nivel de metodă, inclusiv conservarea problemei pluralității substanțiale relative la aceeași perspectivă; vedem de aici că universaliiile nu par a contribui la soluționarea problematicii despre care presupuneam că ar fi fost indusă de asertarea particularilor în lume, decât poate printr-o succesivă reducere a întregului sistem la relații de concepte și seturi de concepte.<sup>15</sup> E drept, aceasta e mai degrabă o obiecție de metodă, dar care aruncă o urmă de îndoială asupra fracturării particularilor de universalii, în sensul în care neajunsurile unei lumi guvernate de cele dintâi nu se soluționează neapărat prin trecerea către o paradigmă universalistă.

## BIBLIOGRAFIE

1. Gerhardt C. I., (1875-1890), *Die philosophischen Schriften von G. W. Leibniz*, Weidmann, Berlin.
2. Rossi J.-G., (1983), *La théorie monadique de Leibniz: ontologie de particuliers ou ontologie d'universels? – sur le Leibniz de Strawson*, Leibniz-Kongress, IV.
3. Starkey L. H., (1988), *The Inherence of Particles in Universe, of Force in Plenum: Leibniz vis-à-vis Relativistic Cosmology and Black-Hole Gravitation*, Leibniz-Kongress, V.
4. Strawson P. F., (1993), *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, New York: Routledge.
5. Windelband W., (1954), *A History of Philosophy*, New York: The MacMillian Company.

---

<sup>15</sup> Vezi Strawson, p. 131.